DANSK SOCIOLOGI

Nr. 3. 36. årg. 2025

Tidsskrift udgivet for Dansk Sociologiforening af Djøf Forlag

Dansk Sociologi nr. 3/36. årg. 2025
ISSN 0905-5908
© Dansk Sociologiforening

Redaktion:
Morten Brænder (ledende redaktør),
Peter Abrahamson, Sarah Alminde, Sofie Dencker-Larsen, Tine Fristrup, Anton Grau Larsen, Marianne Høyen, Kasper Jørgensen, Jakob Laage-Thomsen, Poul Poder, Anette Stenslund

Studenterhjælper:
Karla Juhl Christensen

Redaktionssekretær:
Kirsten Meyer

Redaktionens adresse:
Dansk Sociologiforening
c/o Rabbe Consult a/s
Egensevej 25
2770 Kastrup
Tlf. 65 50 15 70, e-mail: mail@dansksociologi.dk

Webside: www.dansksociologi.dk

Tidsskriftadministration, bestilling af abonnement:
Djøf Forlag,
Gothersgade 137, 1123 København K
Telefon: 39 13 55 00, e-mail: forlag@djoefforlag.dk
www.djoefforlag.dk
Abonnementpriser:
2025 (3 numre): 500 kr.
For institutioner: 2.990 kr.
Studerende: 300 kr.
Medlemmer af Dansk Sociologiforening modtager tidsskriftet.

Manuskripter:
Manuskripter til artikler underkastes anonym refereebedømmelse

DANSK SOCIOLOGI

Ghita Dragsdahl Lauritzen & Ole B. Jensen

Mod en kritisk-kreativ sociologi: Om sociologiens behov for og bidrag til innovations- og design-tænkning i en opbrudstid

Fra at være en akademisk autoritet i relation til at "diagnosticere" det sociale i samfundet må sociologien i dag se sig sidestillet (nogle ville endog mene underordnet) en række andre discipliner med stor samfundsmæssig gennemslagskraft (f.eks. økonomer, antropologer, ingeniører, geografer, psykologer). Artiklen præsenterer forfatternes bud på, hvordan sociologien kan styrke sit transformative samfundspotentiale ved at udvikle et nyt blik på det sociale samt lade sig informere af indsigter uden for sociologien (her innovation og design). Med udgangspunkt i aktuelle undervisningsforløb på Københavns Universitet om *sociologisk innovation* og på Aalborg Universitet inden for *by-design* samt disses forskningsforankring illustrerer artiklen, hvordan en "*kritisk-kreativ*" *sociologi* kan organiseres og bidrage til at identificere forandringspotentialer og teoretisere alternative fremtider. Dette bliver afgørende i lyset af samfundsmæssige udfordringer som klimakrise, øget mistrivsel og social ulighed, som en samtidig sociologi må forventes at kunne byde ind på. Artiklen giver eksempler på, hvordan en sociologisk grundforståelse kan kobles med kreativitet fra innovations- og designmetoder, som kan føre fra det analytiske til det skabende, taktile og eksperimenterende rum, hvor ideer formes, testes og justeres. Dette involverer at overskride eksisterende begrænsninger for, hvad vi forestiller os som værende muligt og centrerer omkring brugerdrevne problemløsningsfigurer.

Nøgleord: Sociologisk transformation, uddannelse, design, social innovation, "vilde problemer", alternative fremtider, kreativitet.

Hvorfor en kritisk-kreativ sociologi?

Til at illustrere motivationen bag denne artikel vil vi kort introducere South Parks superheltefigur Captain Hindsight. Som navnet antyder, er Captain Hindsights superkraft analytiske evner, der med bagklogskabens klare lys gør det muligt at diagnosticere samfundsproblemer og forklare, hvordan og hvorfor disse problemer eksisterer. Denne superkraft høster samfundsmæssig anerkendelse, men har også en kritisk begrænsning, der med tiden fører til Hindsights resignation, idet hans analyser hverken formår at redde de berørte parter eller tilbyder løsninger på de identificerede problemer. Vel vidende at sociologer hverken besidder heltekåber eller foregiver at kunne diagnosticere samfundsproblemers fulde kompleksitet – thi dette ville i sandhed kræve overnaturlige evner – så ser vi et parallelt spændingsfelt og ønske om at bevæge sociologien fra (retrospektiv) problemanalyse til (fremtidsorienteret) løsningsengagement. Vi forstår her sociologiens potentiale, ikke blot som et spejl til at iagttage den sociale verden, men som et redskab til dens transformation (Burawoy 1998). Med denne artikel ønsker vi derfor at invitere til fortsat udvikling og udbredelse af, hvad vi kalder en *kritisk-kreativ sociologi*, og give vores bud på, hvordan en sådan form for sociologi kan organiseres og bidrage til at tackle vor tids komplekse udfordringer (Hansen, Dawe & Buhelt 2025; Thunberg et al. 2022) gennem øget samfundsengagement og udvikling af nye løsninger og alternative fremtider.

Artiklen tager afsæt i en ambition om at revitalisere organiseringen af sociologien gennem uddannelse illustreret og sammentænkt gennem to aktuelle kurser udviklet af forfatterne, hhv. *Sociologisk Innovation* ved Københavns Universitet og *Cities and Mobilities* ved Aalborg Universitet. Denne ambition om undervisningsbaseret transformation aktualiseres i lyset af en stigende efterspørgsel på nye sociale former for innovation, der både kan adressere komplekse og "vilde" problemer (Rittel & Webber 1973) og samtidig tilbyde et alternativ til en udbredt neoliberal innovationsagenda, der ofte favoriserer profit, vækst og teknologi på bekostning af sociale, sundheds- og miljømæssige værdier (Beckman et al. 2023; Seelos & Mair 2012). Social innovation er en anderledes tilgang til samfundsforandring, hvor *mennesket* er i centrum og fokus er på *kollektive* løsninger gennem tværgående samarbejde (Beckmann et al. 2023; Hansen et al. 2025; Manzini 2015). Det betyder, at innovation i langt højere grad, end hvad tilfældet er i dag, bør tilgås som en kompleks og social *proces* – ikke blot som et intenderet outcome (Beckman et al. 2023; Gegenhuber & Mair 2024; Seelos & Mair 2012). Og her mener vi, at sociologien skal spille en større rolle ift. at kvalificere disse nye og kollektive innovationsidealer, der bl.a. kommer til udtryk med populære fænomener som New Public Governance, Triple-Helix, samskabelse og open/brugerdreven innovation. Her kan sociologien tilbyde et blik for netop de relationelle dynamikker og sociale (og ikke-forventede/ikke-intenderede) effekter. Ligeledes forsøgte en række dan-

Ole B. Jensen

Professor i urban design,
Institut for Arkitektur, AAU

obje@create.aau.dk

Ghita Dragsdahl Lauritzen

Lektor i sociologi og innovation på Institut for Sociologi, Københavns Universitet

gdl@soc.ku.dk

ske samfundsforskere at begribe den sociologiske betydning for håndteringen af covid-19-pandemien tilbage i 2020 med bogen "*Det Epidemiske Samfund*" (Schultz & Jensen 2020). Specifikt reflekterede bogens redaktører over sociologiens rolle i et opbrudssamfund og ikke mindst, hvorvidt sociologien bør "vente" og analysere data eller involvere og kommentere på samtidige begivenheder:

> … sociologien i dag … må blive i stand til at rapportere om en række hurtigere forekommende, men stadigt mere intense samfundsforandringsprocesser end tidligere … Og trods sociologiens forpligtelse på dybe, teoretisk kohærente og systematiske analyser er den også født med et samtidighedsperspektiv. Samfundsmæssige transformationsprocesser skal, efter vores opfattelse, ikke blot stå velanalyserede og dybt fortolkede i et historisk lys. Snarere har sociologien også en forpligtelse til at begribe, reflektere og fremstille fortolkningsbud på det, som foregår her-og-nu. Hvis sociologien skal tage sit ansvar på sig som (en del af) samfundets egen-refleksive monitorering, ja, så giver det sig selv, at den ikke altid kan kigge i bakspejlet (ibid.: 14).

I forlængelse af ovenstående citat ønsker vi med denne artikel at videreudvikle og udbrede, hvad vi kalder en *kritisk-kreativ* sociologi omkring koncepter og metoder fra designfeltet. Overordnet refererer design til innovation forstået som udvikling af en ny idé omkring et produkt, system, service eller policy med henblik på at møde menneskelige behov. Design involverer en iterativ proces omkring problemløsning, der indebærer at identificere praksisser og behov hos slutbrugerne og udvikle, teste og implementere ideer til ønskværdige løsninger (Manzini 2015). Med udgangspunkt i refleksioner over uddannelsesudviklinger foreslår artiklen et spirende program til en kritisk-kreativ form for sociologi, der ikke blot fremstår "bakspejlsorienteret", men som også kan agere involverende og interagerende med det omgivende samfund og dets mulige fremtider.

Hvad er en kritisk-kreativ sociologi?

Artiklens normative og teoretiske fordring omkring formulering og udbredelse af en kritisk-kreativ sociologi udspringer af forfatternes oplevelser ved at forske og undervise i hhv. nye og kollektive former for innovation (f.eks. open/user innovation (Lauritzen 2017; Lauritzen & Karafyllia 2019; Vogelgsang, Otto & Lauritzen 2024), samskabelse (Lauritzen 2020), crowdsourcing (Foege, Lauritzen, Salge & Tietze 2019)) og socialt design inden for urbane miljøer og mobilitet (f.eks. Jensen 2017, 2014; 2013, Jensen & Lang 2017).

Denne integration af forskning og undervisning – som også involverer dialog med studerende og eksterne case aktører – har åbnet for nye spørgsmål omkring, hvordan sociologisk praksis kan udføres gennem designmetoder, herunder hvordan sociologer kan teoretisere alternative fremtider, der, qua at de endnu-ikke eksisterer, ikke er tilgængelige for empirisk studie, og yderligere mobilisere refleksivitet og demokratisk engagement i disse fremtiders principper og praksisser. Disse spørgsmål bygger videre på andre sociologiske retninger, der har advokeret for at udbygge en mere fremtidsrettet og interdisciplinær sociologi såsom futures sociology (Halford & Southerton 2023; Levitas 2013; Urry 2016; Wright 2010) og design sociology (Lupton 2018; Michael 2017) og trækker tråde til participatoriske akademiske bevægelser som intellektuel aktivisme (Contu 2019; Collins 2012), public sociology (Burowoy 2005, 1998) og engaged scholarship (Van de Ven 2007) – alle retninger, der opfordrer til at flytte fokus væk fra akademisk vidensproduktion som en abstrakt distanceret proces til at relatere direkte til spørgsmål genereret fra virkelighedsnære (brugeroplevede) problemer og behov gennem kontinuerlig dialog med omverdenen.

I forlængelse af disse opfordringer – og i lyset af tidens store kriser – mener vi ikke længere, at det er nok blot at sikre, at sociologiske indsigter kan *formidles* på mere praksisorienterede og involverende måder. I stedet må sociologien også kunne *engagere* de personer, der er berørte af (og berører) problemfænomenet allerede tidligt i forskningsprocessen med henblik på at styrke både forskningsrelevans (oplevet værdi i praksis) og refleksivitet (synliggørelse omkring, af hvem og hvordan problemer og løsninger iagttages). Yderligere, og for at undgå at henslæbe sine dage som Captain Hindsight, må sociologien også kunne vise ansvarlighed for det samfund, sociologien selvsagt er del af, ved at *invitere til realisering* af ønskværdige alternativer.

Både når det gælder udvikling af innovation og design, er det "sociologiske blik", herunder sociologiske teorier og metoder, umiddelbart anvendeligt og særdeles relevant med henblik på at forstå konfliktfyldte dynamikker samt menneskers engagement med objekter, systemer og services (f.eks. Latour, Goffman, Luhmann for blot at nævne nogle få klassikere). Her findes også inspiration i samfundsvidenskaberne bredt, f.eks. inden for humangeografi (Harvey, Soja, Cresswell), antropologi (f.eks. Ingold) og filosofi (f.eks. Fou-

cault). Gennem forelæsninger, vejledninger, studenterprojekter, casesamarbejde m.m. er det dog blevet tydeligt for forfatterne, at sociologien også kan lære meget af designfeltet. Dette er der redegjort for andre steder (f.eks. Jensen 2023; Lupton 2018; Urry 2000), men hvis vi skal skære historien kort, er der især to centrale designbidrag, vi vil fremhæve.

For det første kan et designperspektiv bidrage med et skærpet begrebsapparat for, hvordan man beskriver og forstår betydningen af den fysiske og materielle omverden. F.eks. er begreberne mikroklima, termisk komfort, multisensorisk sansning, materialer, skygge, træk, sigtelinjer, volumener, rumlighed m.m. typisk fraværende på sociologiuddannelsen. Når "det materielle" figurerer i sociologiske tekster og diskussioner, er det sjældent noget, man kan røre ved og sanse. Her tilbyder designmetoder og artefakter (prototyper, mock-ups, story boards etc.) sociologer mulighed for at indarbejde et materielt sensitivt vokabularium for på den måde at få en dybere og mere kvalificeret ramme at forstå menneskets relation til praksis og det byggede miljø (se også Jensen 2013, 2014; Jensen & Lanng 2017).

For det andet kan designfeltet bidrage med måden, hvorpå en designer (her forstået bredt på tværs af designdiscipliner) opfatter sin "opgave" (dette er også beskrevet mere indgående i Jensen (2023)). Med andre ord hvordan man tænker sin rolle i spændet mellem analyse og intervention. Det er oplagt, at sociologen kan se sig selv som "analytisk" først og fremmest. Designeren opfatter som regel sig selv som en, der skal intervenere (ændre verden, bygge noget, tegne noget der skaber forandring). Sat på spidsen kan man sige, at sociologen opfatter sin mission eller opgave som at "forstå verden", hvorimod designeren opfatter sin opgave som at "forandre verden". Sagt meget simpelt: Når en sociolog kommer ind i et rum, opstår typisk spørgsmål som: "hvem har bestemt, det skal se sådan ud?", "hvem har defineret, at brugerne er disse folk?", "hvem har magt til at beslutte disse ting?" Omvendt vil designerens første indskydelse som regel være: "hvorfor er dette ikke noget andet?", eller "hvad nu hvis denne tankstation også var et postkontor?" Med andre ord er designerens blik på verden et fremtidsorienteret og kreativt blik, der tager udgangspunkt i, at verden kan se anderledes ud. Ved systematisk og didaktisk at dyrke denne "hvad nu hvis?"-indstilling, opnår man den kreative og interventionsorienterede omverdenstilgang, som er kendetegnende og afgørende for designere.

Som vi illustrerer nedenfor med to forskellige undervisningseksempler, kan denne taktile, fremtidsrettede og kreative tilgang – hvis den kobles på en teoretisk informeret og metodisk systematisk tilgang – netop bringes i et cirkulært og dynamisk forløb, hvor design befrugter sociologien – og vice versa. Undervisningseksemplerne er udviklet uafhængigt af hinanden og repræsenterer ikke et homogent bud på, hvad sociologien "bør gøre". I stedet er de tænkt som illustration af komplementære og produktive koblinger mellem sociologisk forskningspraksis og designmetoder.

Hvordan en kritisk-kreativ sociologi #1: "Cities and Mobilities"

Nedenfor beskrives en årelang erfaringsopsamling fra den ene af forfatterne, der som sociolog underviser på en design uddannelse som ét bud på og illustration af, hvordan en kritisk-kreativ sociologi kan organiseres igennem uddannelse. Der er her tale om et undervisningsforløb, som findes på Aalborg Universitets Civilingeniøruddannelse i Arkitektur og Design. Uddannelsen har eksisteret siden midten af 1990'erne og er forankret i AAU's projekt- og problemorienterede didaktik. Det betyder, at studerende arbejder i grupper på projekter hvert semester. Det er mere reglen end undtagelsen, at disse projekter har en eller anden form for ekstern rekvirent eller aftager. Det kan være en kommune, en organisation, NGO eller virksomhed. Uddannelsen har tre specialiseringer: industriel design, arkitektur og urban design. Førstnævnte er fokuseret enten på industrielle produkter eller innovationsprocesser. Arkitekturspecialet fokuserer, som navnet antyder, på det byggede miljø og har ofte bygningsarkitektur som fokus.

Urban design er den specialisering, som vi vil henvise til her, og den har fokus på det, som den danske arkitekt Jan Gehl så malende har kaldt "livet mellem husene" (Gehl 1971/96). Urban design er byplanlægning, men med særligt fokus på byrum og den tredimensionelle byerfaring (modsat en planlægger, som arbejder i to dimensioner, som man kender fra et "fladt kort"). En urban designer arbejder derfor med at skabe rumlige rammer for socialt byliv. En af de mest fundamentale discipliner er derfor byrumsdesign, som fokuserer på, hvordan byrummet er indrettet i forhold til pladser, butikker, torve, trafik og ikke mindst muligheden for at skabe sociale mødesteder. Parker, pladser og åbne arealer i byen er også genstandsfelter for urban design. Men disciplinen er også optaget af design af transitrum som metroer, banegårde og lufthavne. Endvidere er shopping malls, rekreative rum som havnefronter og mange andre af byens rumlige gestaltninger urban designs genstandsfelt. Teknologier og infrastruktur hører med til urban designs genstandsfelter, såvel som borgerinvolvering, samskabelse og demokratiske innovationsprocesser er en del af urban designs faglighed.

Når man påtænker ovenstående hurtige forsøg på at definere og indfange urban design, burde det ikke virke påfaldende, at man tilbage ved uddannelsens start ansatte en sociolog. Her vil vi dog fremhæve, at over tid (og der er jo tale om mange år) har denne undervisningsaktivitet ikke blot været udtryk for, at urban design-studerende skulle "lære sociologi". Gennem forelæsninger, studiekredse, essayvejledninger og ikke mindst semesterprojektvejledninger blev dette til en "dobbelt trafik", idet det gik op for underviseren, at sociologen også kunne lære meget af designperspektivet. Dette er udfoldet gennem et mangeårigt forskningsfelt i mobilitet med inspiration f.eks.

hos sociologen John Urry (2000), hvoraf der opstod en underkategori, som i dag kendes som "mobilitetsdesign" (Jensen & Lanng 2017). Mobilitetsdesign blev det forskningsmæssige aftryk fra omgangen med design bl.a. fra denne uddannelse. Ved over tid at indarbejde den beskrevne materielle sensibilitet samt den forandringsrettede orientering oplevede underviseren, at sociologien kunne øge sine muligheder for både at forstå, men også forandre verden. Konkret kommer dette til udtryk for den måde, urban design-studerende (og forskere) bliver i stand til at stille forslag til forandring. Implikationerne fra design og kreativitet ind i den sociologisk orienterede forskning kan således spores i en lang række forskningspublikationer (f.eks. Jensen 2017; Jensen et al. 2016; Jensen et al. 2014) og har sat sine spor i en mere rumlig og materiel sensitiv forståelsesramme samt i en kritisk-kreativ afsøgning af potentialer gennem "hvad nu hvis"-tænkning.

Hvordan en kritisk-kreativ sociologi #2: "Sociologisk innovation"

I modsætning til ovenstående eksempel er *Sociologisk innovation* et enkelt og nyudviklet kursus (ca. tre år gammelt). Der er her tale om et obligatorisk (15 ECTS) kandidatkursus på Institut for Sociologi ved Københavns Universitet med omkring 80 studerende. Kurset sigter på at give de studerende erfaring med, hvordan man bevæger sig fra videnskabelig analyse til sociologisk informeret innovation forstået som en intenderet og omsat forandring, ny intervention eller realiserbar løsning som svar på et akut og virkelighedsnært socialt problem. Kurset trækker på samfundsvidenskabelig metode (kvalitativ, kvantitativ, mixed), som de studerende har tilegnet sig til og med kandidaten, men adskiller sig ellers fra tidligere sociologikurser på uddannelsen, dels ved at samarbejde med eksterne (offentlige/private/frivillige) aktører (cases) omkring udvikling af nye løsninger og dels ved at anvende metoder fra *designtænkning* til at identificere forandringspotentialer og invitere til realisering af sådanne potentialer. Designtænkning er en design-baseret tilgang til problemløsning, forandring eller idégenerering, der er særligt populær inden for organisation og ledelse, business og informationsteknologi, men også i stigende grad inden for social forandring og policy-udvikling (Brown & Katz, 2011; Liedtka, 2018; Lupton, 2018).

En case på kurset omfatter et socialt problem, som i dets udgangspunkt er defineret af en praksisaktør inden for en organisatorisk ramme, og hvor den viden, der skabes af de studerende igennem kurset, har oplevet værdi for denne praksisaktør (og øvrige relevante aktører). Værdien kan være af både social, økonomisk, demokratisk, miljømæssig eller anden karakter. Udvikling af ny (relevant) viden fordrer således kendskab til sine "brugere", herunder

forståelse af disses behov, hvilket også er et centralt omdrejningspunkt inden for designbaserede tilgange. Cases spænder bredt og har f.eks. inkluderet: a) samarbejde med arkitekter om at identificere og fremme sociale og følelsesmæssige dimensioner af "hjemlighed" ved design af omsorgscentre for hjemløse, b) samarbejde med SSP og Kræftens Bekæmpelse om at afhjælpe, at gymnasieelever bliver præsenteret for nikotinprodukter og kriminelle markeder for Puff Bars, c) samarbejde med kommuner om at styrke tilgængelighed og tillid, når borgere involveres i policy-udvikling, og d) samarbejde med Region Hovedstaden om at reducere forekomsten af PTSD blandt patienter, der har oplevet hjertestop.

Med udgangspunkt i abduktive og entreprenante tilgange til udvikling (Golden-Biddle 2020; Timmermans & Tavory 2012; Zellweger & Zenger 2023) kombinerer kurset sociologisk teori og designtænkning med empirisk analyse. Kurset understøtter de studerendes praktiske håndtering af et identificeret socialt problem (case) igennem en opbygning, hvor der trinvis arbejdes med metodiske elementer inden for designtænkning, herunder problemanalyse, idéudvikling, pilottest og anden kvalitetssikring af sociale interventioner og løsningsforslag i tæt samarbejde med de relevante caseaktører. Sociologisk teori anvendes som prisme til at identificere centrale mekanismer omkring sociale problemer, som kan manipuleres med henblik på at synliggøre og teste nye sociale forhold og forandringspotentialer. Koncepter og metoder fra designtænkning bruges til at eksperimentere med alternative fremtider og aktivere identificerede potentialer ved at facilitere "hvad nu hvis"-tænkning, som beskrevet i forrige afsnit (se også Gümüsay & Reinecke 2024).

Herved trænes de studerende i at koble innovation til samfundet og får endvidere mulighed for at eksperimentere med, hvad der sker, hvis vi ændrer noget i en specifik kontekst, herunder skærpet forståelse for sociale præmisser, dynamikker og effekter ved måden, innovation udvikles, implementeres, skaleres og vedligeholdes. Således indtager den studerende også en fremtidsorienteret rolle, der gennem kontinuerlig dialog og engagement med caseaktører kan bruge interventioner (i form af teoretiske antagelser, reflekteret feedback, test af løsningsforslag) til at synliggøre, reflektere og kvalificere nye sociale processer, strukturer, og objekter (Burawoy 1998).

Sociologiens kritisk-kreative engagement

I overensstemmelse med tidens kollektive innovationstrends har vi argumenteret for, at det kræver involvering af relevante aktører og slutbrugere allerede tidligt i forskningsprocessen at formulere forskningsproblemer, som er centrale for de berørte parter. Det *engagerende* element i en kritisk-kreativ sociologi, skal dog forstås bredere, end det typisk præsenteres inden for participatoriske retninger (f.eks. engaged scholarship (Van de Ven 2007), bruger-

dreven innovation (von Hippel 2006) og design (Manzini 2015; Brown & Katz 2011)). Vi refererer således ikke blot til involvering af dem, der oplever problemet i praksis, men også til *akademisk* engagement, hvilket indebærer at tage ansvar for de alternativer til status quo, som vores analyser synliggør. Dette i erkendelse af, at sociologisk analyse som regel præsenterer alternativer i form af (eksplicitte eller implicitte) idealer for et godt og bedre samfund (Levitas 2013). Akademisk engagement og ansvarlighed fordrer her at udtrykke de alternativer, der fremstår mere ønskværdige end status quo, på måder, der muliggør deres realisering.

På kurset Sociologisk innovation bliver de praktiske interventioner og løsningsforslag, de studerende udvikler, ikke et mål i sig selv, men et middel og proces til bedre at forstå sociale uhensigtsmæssigheder og invitere til handling omkring disse. Dette forudsætter en *kritisk-kreativ* arbejdsproces, der både kan synliggøre forskellige, ofte modstridende, problemforståelser og udvide de studerendes forestillingsevne til at tænke ud over eksisterende antagelser og begrænsninger omkring, hvad der er muligt og ikke-muligt. Frem for udelukkende at rodfæste ønskværdige alternativer i en normativitet "uden for" status quo, tilbyder designfeltet i samspil med sociologien begreber og metoder til at udforske, hvordan ønskværdige alternativer også kan være realiserbare og levedygtige inden for en eksisterende potentialitet (Wright 2010; Wright & Burowoy 2019). Således tilbydes sociologien herigennem et interventionsorienteret begrebsapparat til at arbejde kreativt, imens designfeltet tilbydes et kritisk analytisk og systematisk blik for kontekstuelle og dynamiske (u)mulighedsrum for handling. Herved rodfæstes udviklingen af social innovation og samfundsforandring i spændingsfeltet mellem nytænkning (*what-if*) og behovet for at kunne formulere sammenhængende og overbevisende retninger for fremtidig handling (*what-is*) (Shanahan 2024).

Afsluttende betragtninger og implikationer for sociologisk forskning og praksis

Lad os afslutte med at opsummere nogle pointer, vi finder relevante for en fortsat diskussion af en sociologi i en "opbrudstid". Inden vil vi dog understrege, at de to gennemgåede uddannelseseksempler skal ses som to af hinanden uafhængige bud på, hvordan man kan tage sociologien ind på nye veje ved at indarbejde kreativitet og fremtidsorientering i dens fundament. At de to eksempler så i den grad "taler sammen", mener vi bidrager til at illustrere produktive og anvendelsesorienterede koblinger mellem sociologisk forskning, praksis og designmetoder.

At formulere og organisere, hvad vi kalder en "kritisk-kreativ sociologi", gennem nye måder at uddanne fremtidige kandidater er således vores forsøg

på at revitalisere og ansvarliggøre den måde, hvorpå vi konstituerer sociologien i det danske samfund, herunder hvordan vi konstituerer vores rolle som akademikere (forskere, undervisere, studerende). Vi har i denne artikel argumenteret for, at sociologiens transformative potentiale kan aktiveres ved at styrke dens kreative sider, og har givet vores bud på, hvordan dette kan organiseres.

Sammen med et stigende antal projektrapporter og case-præsentationer fra de omtalte kurser er denne artikel et, omend lille, skridt i retning af at opbygge et dynamisk og interaktivt (digitalt) arkiv over en kritisk-kreativ sociologi bestående af virkelighedsnære problemanalyser og forandringspotentialer, der er ønskværdige, mulige og forståelige. Vi håber, at en sådan begyndende opsamling af vidnesbyrd, som kan læses i denne og relaterede publikationer, kan invitere til yderligere dialog blandt forskere og offentlighed om samfundsmæssige problemstillinger, kollektiv handling og udvikling af alternative fremtider – og herigennem bidrage til at *engagere* sociologien både *kritisk* og *kreativt* i at skabe mere bæredygtige samfund. Vi ønsker således at åbne for yderligere udfoldelse omkring retninger og muligheder ved en kritisk-kreativ sociologi og vil afslutningsvist pege på tre opmærksomhedspunkter og tematikker, der bygger videre på eksisterende strømninger (f.eks. public, future, design sociologies), og som vi finder centrale orienteringspunkter for en kritisk-kreativ sociologi:

1) *Fremtidsorientering*: Hvordan "disciplineres" en kreativ forestillingsevne omkring alternative fremtider, således at disse også kan være realiserbare og levedygtige? At sociologien er en empirisk forankret disciplin med fokus på at beskrive verden, "som den er", udgør her en del af problemet, da fremtiden jo endnu-ikke eksisterer – og derfor ikke kan iagttages i nutiden. Tidligere forsøg på at flytte sociologisk metode fra at være post-faktuel til præ-faktuel (Gümüsay & Reinicke 2021, s. 221; Levitas 2013) har ladet sig inspirere af imaginære former for data (som f.eks. science fiction, musik og kunst) til at provokere kreativ tænkning, der kan overskride status quo (f.eks. Bloch 1986), eller har søgt empirisk afsæt i *eksisterende* potentialer i form af alternative organiseringsformer (f.ek.s communities, kollektiver og lign.), der opererer i periferien af mainstream (i.e. *real utopias*) (Wright 2010). Hvor førstnævnte tilgang risikerer at udvikle for fantasifulde forslag, der ikke kan realiseres, er sidstnævnte eksempler ofte svære at skalere (se også Levitas (2013) for en diskussion af fremtidsorienterede metodiske greb inden for sociologien). Gennem uddannelse har vi eksperimenteret med, hvordan designmetoder i samspil med sociologien kan tilbyde en form for disciplineret kreativitet omkring alternative fremtider, der kan relatere både kritisk og kreativt til eksisterende rammer for, hvad der kan realiseres og vedligeholdes. Vi opfordrer til fortsat diskussion om, hvordan vi som akademikere kan arbejde kreativt med endnu-ikke eksiste-

rende materiale samtidig med at overholde videnskabelig stringens. Lige såvel som det er mere komplekst end som så at beskrive verden "som den er", viser det sig også, at de til enhver tid gældende forestillinger om fremtid, der findes aktive i nutiden, påvirker de ideer, vi kan have om social forandring i fremtiden. Her har vi argumenteret for, at en kritisk-kreativ metode kan støtte forskning, som ikke blot observerer "reality-in-the-making", men også (refleksivt) skaber social realitet gennem et performativt potentiale (Gümüsay & Reinicke 2022).

2) *Involvering*: Hvordan sikres transparens omkring, hvilke stemmer der inviteres med til at definere, hvilke fremtider der er ønskværdige? Når man som i vores kritisk-kreative fordring favner en normativ dimension, må spørgsmål om pluralitet, deltagelse og (re)præsentation også behandles. Her er ikke blot eksterne aktører, men også studerende såvel som forskere som deltagere altid del af et magtnetværk bestående af hierarkier, modstridende værdier og ressourcekonflikter, hvilket kræver refleksivitet omkring, hvem der repræsenteres og udelukkes i undersøgelsen – herunder kontinuerlig opmærksomhed omkring marginaliserede stemmer, som kan udfordre vores antagelser og reframe vores teori (Burawoy 1998). Her lægger vi os også i sporet af Urry (2016), der plædererede for, at fremtiden er for vigtig til kun at blive håndteret i militær-industrielle komplekser. Fremtiden skal "demokratiseres", og her kan en kritisk-kreativ sociologi komme til at spille en nøglerolle. Konflikter omkring modstridende interesser, perspektiver, værdier, som typisk opstår i tidens tværgående innovationssamarbejder, skal her ikke forstås som problemer, der bør undgås eller løses, men snarere som produktive sites, hvor forskellige alternativer kan oversættes, nytænkes og sameksistere (se også Lauritzen & Karafyllia 2019; Lauritzen, Salomo & La Cour 2013; Zundel, La Cour & Lauritzen 2021). Gennem aktualitetsproblematiserende "hvad nu hvis"-processer og refleksiv samskabelse af alternative fremtidsscenarier kan en kritisk-kreativ sociologi etablere nye former for kollektivt engagement og viden inden for eksempelvis nærdemokrati, kriminalitetsforebyggelse, trafikplanlægning, sundhedsfremme og miljøpolitik.

3) *Interdisciplinaritet*: Hvordan kan sociologien inkorporere relevante indsigter og refleksionsformer fra andre discipliner i sin egen måde at operere på? Og lige så vigtigt, hvad kan sociologien "give tilbage" til andre felter og discipliner. Her finder vi det afgørende at tilstræbe en dybere (og tør vi sige, mere "ægte") forståelse og interesse for de felter og discipliner, man som akademiker interagerer med. Dette er nødvendigt, hvis vi vil undgå de parallelle vidensspor, der ofte ses som resultatet af en "tværfaglig dialog". Ægte interdisciplinaritet kræver således anerkendelse af andre fagfelters viden og forståelse for deres bidrag. I denne artikel har vi vist, hvor-

dan sociologer kan få praktisk erfaring med design-relaterede aktiviteter (f.eks. designworkshops, der involverer slutbrugere i udvikling af ideer ved brug af artefakter som prototyper, mock-ups, story boards og fiktive narrativer). Sådanne kreative og taktile aktiviteter er typisk fraværende i andre former for participatoriske forskningsformer såsom aktionsforskning.

Der er allerede fuld gang i forsøg på at koble sociologien på andre fagligheder, perspektiver og temaer end dem, vi sædvanligvis forstår som "sociologiske". Vi har også vist, at dette arbejde ikke foregår ud i det blå. Hverken i forhold til teoretisk forankring eller metodisk disciplin. Der findes andre eksempler på sociologer, som arbejder med at "udvide blikket" (f.eks. i retning af kunst, teater, musik). Her har vi fundet, at ved at fortælle vores undervisningsbaserede historier kunne vi komme med konkrete og operationelle eksempler på, hvordan en kritisk-kreativ sociologi kan møde en opbrudstid.

Referencer

Beckman, C.M., Rosen, J., Estrada-Miller, J., & Painter, G. (2023). The social innovation trap: Critical insights into an emerging field. *Academy of Management Annals, 17*(2), 684-709.

Bloch, E. (1986). *The principle of hope.* Basil Blackwell.

Brown, T. & Katz, B. (2011). *Change by design. Journal of Product Innovation Management, 28,* 381-383.

Burawoy, M. (1998). *The extended case method. Sociological Theory, 16*(1), 4-33.

Burawoy, M. (2005). 2004 American Sociological Association presidential address: For public sociology. *The British Journal of Sociology, 56*(2), 259-294.

Chesbrough, H. (2006). The era of open innovation. I: Mayle, D. (red.), *Managing innovation and change* (3rd ed.), 288. SAGE.

Fledderus, J., Brandsen, T. & Honingh, M. (2014). Restoring trust through the co-production of public services: A theoretical elaboration. *Public Management Review, 16*(3), 424-443.

Foege, J.N., Lauritzen, G.D., Tietze, F. & Salge, T.O. (2019). Reconceptualizing the paradox of openness: How solvers navigate sharing–protecting tensions in crowdsourcing. *Research Policy, 48*(6), 1323-1339.

Gehl, J. (1971/1996). *Livet mellem husene: Udeaktiviteter og udemiljøer.* Arkitektens Forlag.

Golden-Biddle, K. (2020). Discovery as an abductive mechanism for reorienting habits within organizational change. *Academy of Management Journal, 63,* 1951-1975.

Gupta, A. (2021). Infrastructure as decay and the decay of infrastructure. I: Hage, G. (red.), *Decay,* 37-46. Duke University Press.

Gümüsay, A.A. & Reinicke, J. (2021). Researching for desirable futures: From real utopias to imagining alternatives. *Journal of Management Studies, 59*(1), 236-242.

Gümüsay, A.A. & Reinicke, J. (2024). Imagining desirable futures: A call for prospective theorizing with speculative rigour. *Organization Theory, 5,* 1-23.

Halford, S. & Southerton, D. (2023). What future for the sociology of futures? Visions, concepts and methods. *Sociology, 57*(2), 263-278.

Hansen, A.V., Dawe, C. & Buhelt, A.F. (2025). *Kollektiv handlekraft: Hvordan vi gennem social innovation (igen) bliver fælles om at skabe vores samfund.* Djøf Forlag.

Hartley, J. (2013). Public and private features of innovation. I: Osborne, S. P., & Brown, L. (reds.), *Handbook of innovation in public services,* 44-59. Edward Elgar Publishing.

Jensen, M.T., Gyimóthy, S., & Jensen, O.B. (2016). Staging Interrail mobilities. *Tourist Studies.* https://doi.org/10.1177/1468797615594740

Jensen, O.B. (2013). *Staging mobilities.* Routledge.

Jensen, O.B. (2014). *Designing mobilities*. Aalborg University Press.

Jensen, O.B. (2017). Urban design for mobilities – Towards material pragmatism. *Urban Development Issues, 56,* 5-11. https://doi.org/10.2478/udi-2018-0012

Jensen, O.B. (2023). What if? / What now? "Futuring" mobilities research by engaging with design. *Transfers,* 13(1/2), 128–143. https://doi.org/10.3167/TRANS.2023.13010210

Jensen, O.B., & Lanng, D.B. (2017). *Mobilities design: Urban designs for mobile situations.* Routledge.

Jensen, O.B., Sheller, M. & Wind, S. (2014). Together and apart: Ambiences and negotiation in families' everyday life and mobility. *Mobilities.* https://doi.org/10.1080/17450101.2013.868158

Kornberger, M., Meyer, R.E., Brandtner, C. & Höllerer, M.A. (2017). When bureaucracy meets the crowd: Studying "Open Government" in the Vienna City Administration. *Organization Studies, 38*(2), 179-200.

Lauritzen, G.D. (2017). The role of innovation intermediaries in firm–innovation community collaboration: Navigating the membership paradox. *Journal of Product Innovation Management, 34*(3), 289-314.

Lauritzen, G.D. (2020). Looking beyond formal organization: How public managers organize voluntary work by adapting to deviance. *Systems Research and Behavioral Science, 37*(3), 467-481.

Lauritzen, G.D. & Karafyllia, M. (2019). Perspective: Leveraging open innovation through paradox. *Journal of Product Innovation Management, 36*(1), 107-121.

Lauritzen, G.D., Salomo, S. & La Cour, A. (2013). Dynamic boundaries of user communities: Exploiting synergies rather than managing dilemmas. *International Journal of Technology Management, 63*(3-4), 148-168.

Levitas, R. (2013). *Utopia as method: The imaginary reconstitution of society.* Springer.

Liedtka, J. (2018). Why design thinking works. *Harvard Business Review, 96*(5), 72-79.

Lupton, D. (2018). Towards design sociology. *Sociology Compass, 12*(1).

Manzini, E. (2015). *Design, when everybody designs: An introduction to design for social innovation.* MIT Press.

Michael, M. (2017). Enacting big futures, little futures: Toward an ecology of futures. *The Sociological Review, 65*(3), 509-524.

Rittel H., & Webber, M. (1973). Dilemmas in a general theory of planning. *Policy Sciences, 4*(2), 155-168.

Schulz, N. & Jensen, O.B. (2020). Indledning. I: Jensen, O.B., & Schulz, N., (reds.), *Det epidemiske samfund* (pp. 9-24). Hans Reitzel.

Seelos, C. & Mair, J. (2012). Innovation is not the holy grail. *Stanford Social Innovation Review, 10*(4), 44-49.

Shanahan, G. (2024). Two routes to degeneration, two routes to utopia: The impure critical performativity of alternative organizing. *Organization*, *32*(4), 489-507.

Thunberg, G., m.fl. (2022). *Klimabogen.* Politikens Forlag.

Timmermans, S. & Tavory, I. (2012). Theory construction in qualitative research: From grounded theory to abductive analysis. *Sociological Theory, 30*(3), 167-186.

Vogelgsang, L., Otto, B.D. & Lauritzen, G.D. (2024). If I need help, I can't be quiet: Secrecy, openness, and knowledge in online innovation communities. *I Academy of Management Proceedings, 2024*(1). Academy of Management.

von Hippel, E. (2006). *Democratizing innovation.* MIT Press.

Zellweger, T.M. & Zenger, T.R. (2023). Entrepreneurs as scientists: A pragmatist approach to producing value out of uncertainty. *Academy of Management Review, 48*(3), 379-408.

Zundel, M., Cour, A.L. & Lauritzen, G.D. (2021). Spencer Brown's paradox. I: Bednarek, R., Pina e Cunha, M., Schad, J., & Smith, W. (reds.), *Research in the sociology of organizations: Interdisciplinary dialogues on organizational paradox, part B,* 139-159. Emerald Publishing.

Urry, J. (2000). *Sociology beyond society: Mobilities for the 21st century.* Routledge.

Urry, J. (2016). *What is the future?* Routledge.

Abstract

Towards a critical-creative sociology: on sociology's need for—and contribution to—innovation and design in times of upheaval

From being an academic authority in relation to "diagnosing" the social within society, sociology today finds itself positioned alongside (some would even argue subordinated to) a range of other disciplines with significant societal impact (e.g., economists, anthropologists, engineers, geographers, psychologists). This article presents the authors' proposal for how sociology can strengthen its transformative societal potential by developing a new perspective on the social and by allowing itself to be informed by insights beyond sociology (here, from fields of innovation and design). Drawing on the authors' current teaching initiatives at the University of Copenhagen in "Sociological Innovation" and at Aalborg University in "Urban design" and related research, the article illustrates how a "critical-creative sociology" can be organized, and used to identify potentials for change and theorize alternative futures. This form of sociology becomes crucial in face of societal challenges, such as the climate crisis, declining well-being, and social inequality—challenges to which, we expect contemporary sociology to contribute. The article offers examples of how foundational sociological understandings can be combined with innovation and design methods, thereby, enabling a move from the analytical space to a creative, tactile, and experimental space, in which new ideas are shaped, tested, and adjusted. Such move involves transcending what we imagine to be possible and centers on user-driven problem-solving frameworks.

Keywords: Sociological transformation, education, design, social innovation, wicked problems, alternative futures, creativity.

dao
www.dao.as
215806
Ref.: 000000

DANSK SOCIOLOGI
Nr. 3. 36. årg. 2025

REDAKTIONELT FORORD TIL SÆRNUMMERET

ARTIKLER

Kristoffer Kropp
Opbrudstider i dansk sociologi? Indledning til særnummer om sociologiens tilstand og retning

Ditte Andersen & Tea Torbenfeldt Bengtsson
Sociologiens rolle i velfærdsforskning: Samfundsrelevans og interessekonflikter

Hanne Warming & Helle Kildevang
Barndomssociologi – Bindestreg eller kritisk prisme og sociologisk mikroskop?

Johan Gøtzsche-Astrup, Carsten Bagge Laustsen, Thomas Olsen & Kristina Bakkær Simonsen
Politisk sociologi – "uden bindestreg"

Barbara Fersch
Provinsens prekære sociologi

Niels Møller, Mads Christoffersen, Helge Hvid og Peter Plougmann
Fra oprører til forandringsagent – en fortælling om, hvad der skete med studenteroprørets røde sociologer

Poul Poder
Sociologiens humanistiske vending: Stærkere forklaringskraft og dybere samfundsmæssig relevans

Carsten Bagge Laustsen
En ny sociologi til en ny tid. Med sociologien på cruise

Ghita Dragsdahl Lauritzen & Ole B. Jensen
Mod en kritisk-kreativ sociologi: Om sociologiens behov for og bidrag til innovations- og designtænkning i en opbrudstid

Jonas Thorborg Stage
Hvordan sociologiske perspektiver kan forebygge slagsider i den participatoriske vending

Michael Hviid Jacobsen
Omnes morientur – Overvejelser over og muligheder for dødens sociologi i en dansk kontekst

Benedicte Mygind
Arkitektursociologi

KUNSTNERPRÆSENTATION